

Si examinem el procés de la formació de conceptes en la *llengua*, especialment pel que fa a les classificacions, podem descobrir sovint coses que resulten gairebé incomprendibles per al pensament lògic al qual estem habituats i, per això, no podem calibrar gairebé res amb les mesures lògiques habituals. La manera com fins i tot les llengües de cultura més pròximes i les més conegudes divideixen el conjunt dels substantius en diferents «gèneres»¹ no té cap explicació directa. Per això, el gènere representa des de sempre un obstacle contra el qual ensopega tota gramàtica filosòfica o «racional». La gramàtica de Port Royal, que s'havia proposat comprendre, i poder deduir, el conjunt de les formes gramaticals des de la seva base lògica, va haver de limitar substancialment aquest objectiu pel que fa a l'explicació de les diferències de gènere. Després d'alguns intents de definir d'una manera generalitzable la lògica que impera en la distinció de gènere, va quedar clar que, almenys pel que fa la utilització concreta, no existeix cap regla fixa que reguli l'atribució d'un substantiu a un o altre gènere. En gran part, es tracta de decisions arbitràries, no atribuïbles a la raó (*pur caprice et un usage sans raison*).² També l'intent de fer

Aquest fragment correspon capítol 2 del llibre d'Ernst Cassirer, *Die Begriffsform im mytischen Denken* (Leipzig-Berlín, B. G. Teubner, 1922, pp. 9-16). El títol segueix la indicació del contingut de les pàgines 10-11 proposat pel mateix autor. Ernst Cassirer (1874-1945) fou un dels grans filòsofs alemanys de la primera meitat del segle XX, hereu de la tradició de pensament que va de Plató a Kant i de Descartes a Leibniz. El 1933 es va exiliar d'Alemanya, on era professor a la Universitat de Hamburg, i passà a les Universitats d'Oxford, Göteborg i, finalment, ja als Estats Units, Yale. Entre els seus llibres més coneguts, *Filosofia de la Il·lustració* (1932), *Antropologia filosòfica* (1945) i *El mite de l'estat* (1946).

Ens ha semblat especialment escaient recuperar aquest fragment de Cassirer en una època en què es debat el «gènere» dels substantius, enmig d'una polèmica sovint desguitarrada al voltant d'un pretès «llenguatge inclusiu»

¹ «Genera», en original, Cassirer empra el mot llatí que és habitual per designar les categories gramaticals també en alemany (*das Genus*, pl. *Genera*). No obstant això, la paraula és marcada amb cometes per l'autor (nota de la trad.). A partir d'aquí, totes les altres notes són de l'autor, amb referències indicades a l'article original

² *Grammaire Générale et raisonnée du Port Royal*, París, 1810, II, 5, 279

comprensible la distinció de gènere no a través de la lògica del pensament abstracte i discursiu, sinó a través d'una mena de lògica «intuïtiva» no ha produït cap resultat realment satisfactori. Jacob Grimm va fer aquest intent al capítol més aprofundit i ric de la seva *Gramàtica de la llengua alemanya*.³ Potser en cap altre passatge escrit per Grimm no podem admirar una tal força de la fantasia estètica, una tal capacitat de ficar-se sota la pell de la llengua com en aquests paràgrafs que intenten explicar les motivacions últimes de la formació d'una llengua i busquen el seu sentit més ocult. La capacitat d'una divisió lògica de la ingent matèria de la llengua es veu equiparada aquí amb el vol lliure de la fantasia lingüística, gràcies al qual cap concepte mai no queda petrificat com una plantilla rígida, sinó que és conceptualitzat sempre de nou per a cada missió específica i concreta, de manera que amb cada ús, les paraules desenvolupen els matisos més subtils i els ombrejats més tènues, i provoquen així un feliç equilibri. Si pensem només en el gènere gramatical dels objectes *visibles*, trobem en la classificació de Grimm no pas menys de vint-i-vuit criteris diferents segons els quals es produeix la diferenciació entre els substantius de gènere masculí, femení o neutre. «El gènere gramatical» —d'aquesta manera resumeix Grimm la seva exposició—

és un producte de la fantasia lingüística que s'ha estès des de la biologia a tots i cadascun dels objectes. Gràcies a aquesta operació màgica tota una sèrie d'expressions, que serien conceptes inerts, productes de meres derivacions, adquireixen vida i sensibilitat perquè el gènere propi els dona la possibilitat de tenir forma, de formar paraules noves i de tenir flexió. A través d'aquests procediments l'atractiu [del gènere] s'estén per tota la llengua perquè la connexió entre els elements de la frase també hi queda subjecta, encara que no ens n'adonem.⁴

Per molt interessant i curiosa que sigui aquesta concepció de les diferències de gènere i la seva explicació, les dificultats irresolubles ens les plantegen ja directament les llengües de la família indogermànica, si pensem en detall la seva utilització. La lingüística indogermànica sostenia que el gènere gramatical i el biològic, el *genus* i el *sexus*, estan relacionats,⁵ però de seguida van sortir nombroses excepcions d'aquesta regla. Al final, Brugmann va substituir la visió del Grimm amb una teoria purament formal, segons la qual el gènere de la majoria dels substantius no depèn

³ Jacob GRIMM, *Deutsche Grammatik*, III, 346

⁴ *Ibíd.*

⁵ Compareu amb, per exemple, B. H. PAUL, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, 241

d'una fantasia lingüística i estètica, sinó bàsicament de la forma externa, de les relacions associatives, que es formen entre els substantius que tenen una terminació igual o semblant.⁶

El problema va adquirir una perspectiva nova quan la lingüística va començar a expandir la recerca més enllà de les llengües indogermàniques i comparar el fenomen de la diferència en el gènere gramatical dels substantius amb altres llengües on el gènere hi apareix d'unes maneres potser comparables, però molt més enrevessades. Amb això, l'estudi va guanyar uns fonaments més amplis i alhora més sòlids. Al costat del gènere binari de les llengües de la família camitosemítica i del gènere trimer dels substantius indogermànics van aparèixer sistemes de classificació molt més rics i complexos d'altres llengües. El fenomen de la diferenciació de gènere gramatical va esdevenir així un problema parcial que podria trobar una solució només dins d'un marc molt més ampli, la qual cosa significa que calia trobar un fil conductor visible, fixat a través de canvis ben concrets, que connectessin tot aquest conjunt.⁷ Especialment important va esdevenir l'estudi de les llengües bantú, que tenen un sistema de classificació molt desenvolupat, gràcies al qual es va obrir una panoràmica molt més ampla i clara. En aquesta introducció, n'hi ha prou d'explicar només els trets bàsics d'aquest sistema de diferenciació. Com se sap, en les llengües bantú cada substantiu és immediatament pensat com a part d'una categoria molt determinada i és marcat amb un prefix d'aquesta categoria; en la major part de les categories, cal afegir-hi un altre prefix per marcar si es tracta d'una paraula en singular o bé en plural. La gramàtica bantú distingeix més de vint d'aquestes categories marcades amb prefixos determinats, tot i que és ben probable que aquesta excepcional riquesa no sigui més que un vestigi d'una diversitat anterior encara més gran. Tota la construcció gramàtica i semàntica de la llengua se sotmet a aquest principi de diferenciació i és alhora determinada per aquesta diferenciació.

⁶ Compareu amb BRUGMANN, «Das grammatische Geschlecht in den indogermanischen Sprachen», publicat a la revista *Teuchers Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft* IV, 100

⁷ Aquesta mena de fenòmens de transició entre la classificació dins de les llengües bantú i la divisió en gèneres gramaticals tal com la coneixen les llengües camitosemítiques o indogermàniques han estat demostrats per Meinhof amb els exemples de les llengües camítiques, especialment la llengua ful. En ful, a part de la vella classificació dels substantius, n'existeix una de nova amb quatre apartats (persones, objectes, coses petites, coses grans), de manera que la majoria de coses grans corresponen a les persones i les coses petites als objectes, tot i que aquesta divisió se separa novament en dues categories (que corresponen a la diferenciació entre el masculí i el femení). Més informació a MEINHOFF, *Die Sprache der Hamiten*, Hamburg, 1912, pp. 22, 42. Vegeu també «Das Ful in seiner Bedeutung für die Sprache der Hamiten», ZDMG, 65, p. 201

Així, per exemple, un substantiu que ocupa la posició de subjecte és marcat de manera que el prefix del subjecte concorda amb el del verb; i es converteix en el complement directe si el prefix del verb és el de l'objecte. També qualsevol altra paraula que estigui en relació amb el substantiu de manera predicativa o atributiva, o bé que estigui en la posició que en alemany és la del genitiu, el substantiu ha d'adquirir el prefix corresponent a aquesta categoria. Ara bé, els pronoms no tenen els mateixos prefixos que els dels substantius, sinó que estan relacionats amb ells d'una manera indubtablement subordinada. Per exemple, la forma del pronom possessiu és diferent depenent de la classe a què pertanyen tant el posseïdor com la cosa posseïda.⁸ Podeu veure que la diferenciació que d'entrada afecta només als substantius es va estenen a través del principi de la coherència gramatical, en cercles concèntrics, sobre la totalitat de la llengua i inunda la perspectiva lingüística. Si ara abandonem els aspectes formals que creen a través d'aquest procés i ens fixem de nou en el contingut de la diferenciació inicial, llavors sembla impossible trobar en aquest contingut cap mena de regla fixa que permeti observar el principi d'aquestes comparacions i explicar per què un determinat substantiu pertany a una determinada categoria. D'una manera encara més pronunciada que en el cas de les llengües semítiques o indogermàniques, en les llengües bantú les relacions de gènere semblen ser el resultat d'una fantasia lingüística desbordada, un joc de pura creativitat, ja que els continguts es relacionen de manera arbitrària o a causa d'associacions aproximades. D'entrada, pot semblar que la comparació i la classificació depenguin bàsicament de les característiques visibles, és a dir, de les semblances en l'aspecte extern i en la disposició espacial dels objectes. Així, un prefix determinat, per exemple, marca les coses d'una mida descomunal i les agrupa en una categoria a part, un altre prefix serveix per fer les coses petites i d'aquesta manera es formen, doncs, els diminutius; un altre prefix marca les coses que apareixen en forma de dos, especialment les parts del cos que estan distribuïdes simètricament; un altre, els objectes singulars. Aquesta diferenciació segons la grandària i el nombre dels objectes es complementa amb altres basades en la posició en l'espai, a dins, un rere l'altra, o bé a fora. Aquesta relació es recalca amb un refinat sistema de prefixos de posició espacial. Fins i tot fora de les llengües bantú podem trobar proves indubtables que la classificació dels substantius depèn de la posició dins l'espai. En algunes llengües melanèsies hi ha la categoria de coses rodones i també la de llargues

⁸ Per a més detalls vegeu MEINHOF, *Grundzüge einer vergleichenden Grammatik der Bantusprachen*, Berlín, 1906. Vegeu també ROCHL, *Versuch einer systematischen Grammatik der Schambalasprache*, Hamburg, 1911, p. 33

o curtes, marcada per un prefix específic que trobem també davant de les paraules del sol i la lluna, i també davant de les paraules per diferents tipus de canoes o d'ormeig.⁹ Les llengües dels pobles originals d'Amèrica del Nord majoritàriament no coneixen la distinció fàcil dels substantius segons el gènere, sinó que distingeixen entre éssers animats i les coses inanimades, i aquesta divisió bàsica es divideix després en coses dretes, assegudes i ajagudes, com també en aquelles que viuen a la terra o bé dins de l'aigua, o també es distingeix si les coses estan fetes de fusta o de pedra. Les lleis de la congruència tampoc són gaire estrictes: el verb canvia en la conjugació d'objecte amb infixos integrats dins del mot, però la seva forma canvia depenent de si es tracta d'un subjecte que és animat o inanimat i de si en els objectes es tracta d'una cosa dreta, ajaguda o asseguda.¹⁰ En tots aquests casos sembla que predomina la diversitat de maneres de classificació i que la classificació està basada en distincions senzilles i visibles a través de les característiques objectivament marcades, que orienten l'estructura de la llengua.

En realitat, però, amb aquests procediments queda marcat com a molt un únic moment en la formació d'un concepte contraposat a altres característiques menys rellevants. Si més no aquesta regla general ens demostra que el recorregut d'una percepció objectiva no es pot separar mai d'una percepció subjectiva, basada en els sentiments i l'afecte, les dues maneres de percepció es relacionen d'una manera indestriable i s'influeixen mútuament. Les categories del substantiu corresponen a unes categories originals basades en valoracions subjectives i alhora en percepcions objectives: dins d'aquestes categories hi podem reconèixer tant la situació objectiva de la cosa com l'actitud sensible i emotiva del *jo* envers aquesta mateixa cosa. Això ho podem observar especialment bé en la divisió fonamental que s'observa tant en les llengües bantú com en la majoria de les llengües ameríndies. Se sap prou bé que una mateixa cosa pot canviar segons la importància que ha adquirit, segons el valor que li és atribuït i pot ser classificada tant dins d'una categoria d'ésser animat com de cosa inanimada. D'aquesta manera, les llengües africanes i les americanes poden canviar la categoria atribuïble a un animal si l'animal entra en un relat mític com un ésser personificat, capaç d'accions autònomes.¹¹ Els mateixos canvis es

⁹ S. CONDRIGTON, *The Melanesian languages*, Oxford, 1885, p. 146

¹⁰ Més sobre això a POWELL, *Introduction to the study of Indian Languages*, Washington, 1880, p. 48

¹¹ S. GATSCHET, «Grammar of the klamath Language», *Contributions to North American Ethnology* II, Washington, 1890, p. 462; sobre fenòmens anàlegs en la llengua ful vegeu MEINHOF, *Die Sprache der Hamiten*, p. 45

produeixen si una cosa queda marcada per un determinat valor, especialment si és molt gran o té molta importància i destaca per damunt del conjunt de les coses. Segons Westermann, en la llengua gola de Libèria, el canvi de prefix del substantiu pot convertir la paraula principal en una altra categoria. Una cosa que adquireix la categoria dels éssers animats esdevé un objecte especialment gran, imponent i valuós.¹² En la llengua beja s'ha desenvolupat un gènere gramatical binari que encara subratlla molt més l'oposició binària antiga de la distinció entre la categoria de coses inanimades i éssers animats, ja que el masculí, que correspon al gènere animat, inclou també totes aquelles coses que destaquen per la grandària, l'aspecte i l'energia, mentre que el femení significa sobretot la petitesa, la debilitat i la passivitat.¹³ Els lingüistes nadius de les llengües dravídiques —en els quals els substantius es divideixen en dues categories: la categoria dels éssers «racionals» i la dels éssers «irracionals»— parlen de les paraules que ocupen una posició diferent en l'escala de valors, hi ha paraules de casta alta i paraules de castes baixes.¹⁴ També els estudiosos i artistes en les llengües indígenes d'Amèrica han remarcat sovint que la diferenciació fonamental entre els éssers «animats» i les coses «inanimades» no es pot prendre massa objectivament, ja que la utilització depèn de valors diferents, de manera que en lloc de l'oposició entre els éssers vius i les coses sense vida (*animate and inanimate gender*) hem de distingir més aviat entre conceptes nobles i baixos, entre els valors personals i els aspectes impersonals.¹⁵

A partir d'aquí ja no pretenem aprofundir més en aquestes manifestacions lingüístiques: ara bé, són importants per al problema que volem examinar a continuació perquè representen una classificació curiosa que s'aparta d'una manera ben

¹² WESTERMANN, *Die Gola-Sprache in Liberia*, Hamburg, 1921, p. 27

¹³ «Per exemple, *ša'*, vaca, és masculini generis, ja que és prou sabut que en aquests països, les vaques representen el pilar de tota l'economia domèstica. En canvi, *ša'* en sentit de la carn de vaca i és de gènere femení perquè en comparació amb *ša'* de l'animal sencer resulta de menor importància.» REINISCH, *Die Bedauyesprache* II, Viena, 1893, p. 59. Citat per MEINHOF, *Hamitensprachen*, p. 139

¹⁴ Vegeu Friedrich MÜLLER, *Reise der österreichischen Fregatte Navarra um die Erde* II (Linguistischer Teil), Viena, 1867, p. 83. Vegeu també Friedrich MÜLLER, *Grundriß der Sprachwissenschaft* III, 1, 173

¹⁵ GATSCHET, *Klamath Language*, p. 462. Vegeu especialment BOAS, *Handbook of American Indian Languages* I (Smithson, Institutional Bullet 40), Washington, 1911, p. 36: «Els algonquins d'Amèrica del Nord classifiquen els substantius en animats i inanimats, sense tenir en compte, de totes maneres, la classificació natural que impliquen aquests termes. Els animals petits poden ser classificats com a inanimats, mentre que algunes plantes poden ser considerades animades»

característica de les normes de la nostra lògica i de la construcció de conceptes o categoritzacions. Estem davant d'una ordenació, davant d'una divisió de continguts, basada en la percepció diferent de la que s'estableix en el pensament empíric i també en el conceptual o abstracte. Arreu topem amb unes diferències concretes, especialment les que són sentides de manera subjectiva i emotiva, que resulten decisives per a la diferenciació i classificació, com també per l'establiment de connexions i atribucions tant pel que fa als continguts percebuts com als imaginats. Encara que poguéssim entendre els motius que influeixen en aquests procediments de manera aïllada i els poguéssim imitar: el problema més gran és ja la mateixa forma d'aquestes divisions i atribucions. Perquè és la forma la que aparentment destrueix tota lògica ja que imposa unes normes arbitràries. Un cop establert el punt de connexió que permet la comparació, aquest pont conceptual es transmet per totes les branques de la llengua amb la màxima coherència. La lògica implacable s'imposa perquè les regles inamovibles de la coherència gramatical fan que en depengui l'estructura sencera de la llengua. Per molt que la base d'aquestes comparacions pugui semblar «irracional», curiosa —el principi de construcció i consolidació del sistema de classificació és racional i del tot unitari—. D'entrada podem observar un fet important i és que en el pensament de les llengües dites «primitives» no es tracta de cap de les maneres d'un sol principi de percepció o d'imaginació dels continguts que arregleri els conceptes un rere l'altre, sinó que es tracta del fet que allò particular està sempre sotmès a una regla «general», és a dir, ve determinat des del marc general. Algunes diferències fonamentals funcionen com un esquema del conjunt, com unes línies que se superposen i ho travessen tot, unes línies que organitzen el conjunt de l'univers imaginable. Una impressió captada amb els sentits es transforma en una expressió lingüística que pertany a una categoria determinada, de manera que aquesta categoria la determina conceptualment. S'ha parlat d'una psicologia de les llengües, dient que a les llengües que coneixen una classificació rígida no resulta possible copsar la singularitat amb un sol acte de pensament, sinó en dos passos que són indistriablement connectats, però alhora clarament separats un de l'altre. Un objecte llavors mai és concebut com una cosa particular, sinó com un lloctinent, com un representant, de la seva categoria, com a part d'una espècie que queda encarnada dins d'aquesta manifestació particular.¹⁶ Algunes llengües, però, no s'han acontentat amb aquesta subordinació del particular al general a través dels prefixos, sinó que mantenen els dos actes de significació ben separats

| ¹⁶ Vegeu F. N. FINCK, *Die Haupttypen des Sprachbaus*, Leipzig, 1910, pp. 46, 150

perquè a l'assignació concreta d'un objecte se li n'afegeix una altra que la descriu genèricament i així la completa. Humboldt va descriure aquest procediment a la introducció del seu treball sobre la llengua kawi de Java. Partint de l'exemple del sànscrit, Humboldt explica que no es tracta pas sempre d'una «categoria de gènere veritable» que seria atribuïda a un objecte concret: aquesta llengua té a la seva disposició un mecanisme que permet concebre la cosa particular com a tal dins d'una semblança generalitzable. D'aquesta manera, per exemple, el concepte d'una cosa estesa o llarga inclou les paraules per *ganivet, espasa, llança, barra de pa, línia de text, corda*, i semblants. És a dir, sempre que els objectes més diversos tinguin alguna característica en comú, poden ser classificats dins d'una mateixa categoria. «Tot i que és cert» —conclou Humboldt— «que aquestes connexions entre les paraules demostren la connexió lògica, també és cert que mostren encara més sovint una gran capacitat d'imaginació; en sànscrit, la *mà* és el concepte genèric de totes les eines, tant de les armes de foc com dels cisells». ¹⁷ En aquest passatge està molt ben expressat el problema d'una gran rellevància per totes les observacions que seguiran sobre la construcció de conceptes i categories del pensament mític. En aquest capítol hem vist les atribucions i divisions mítiques no des del punt de vista del contingut, sinó des de la perspectiva metodològica —volem explicar en quina relació estan amb el mite les forces fonamentals de l'esperit i de l'ànima i com s'hi reflecteix, gràcies a l'impuls de la imaginació, el sentit lògic propi i una forma pròpia, com també la direcció dels pensaments. ◀

Traducció de Simona Škrabec

¹⁷ HUMBOLDT, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues. Gesammelte Werke. Akademie Ausgabe* VII, p. 340